

INNHOLD

Forord	17
Innledning	19
Felles grunnlagsspørsmål	19
Historisk forankring	20
Kritisk tenkning	20
Dannelse	21
Bokens oppbygging	21
I Samfunnsvitenskapenes historie	22
II Modeller av menneske og samfunn	22
III Forskningsopplegg og vitenskapsteori	24
IV Normative problemstillinger i vitenskap og samfunn	25
Lesehjelp	27
DEL I SAMFUNNSVITENSKAPENE OG DERES HISTORIE	29
Introduksjon	31
Samfunnsfilosofi: to klassikere og et tidløst tema	37
RAINO MALNES	
Sosial orden	37
Thomas Hobbes	38
Det indre livet og de ytre omstendighetene	39
Subjektivitet og objektivitet	40
Fornuftige hensikter og bedrøvelige resultater	41
Staten	42

David Hume	43
Den lykkelige løsningen	44
Den semantiske dimensjonen	45
Introspeksjon og tolkning	48
Avslutning.	49
Adam Smith: Moralske følelser og Nasjonenes velstand	50
EIVIND BALSVIK	
Del I: Moralske følelser	51
Naturlig sympati og sosial harmoni	51
Den «upartiske iakttager»	53
Allmenne moralregler.	54
To former for samhold.	54
Skyldfølelsen og rettferdighetssansen	55
Del II: Nasjonenes velstand	56
Arbeidsdelingens rolle i økonomien	57
Markedsteori	59
Smiths teori om prisdannelsen	61
Den usynlige hånd.	63
Konkurranse	65
Del III: Politikk.	66
Kritikken av merkantilismen	66
Statsmaktens tre plikter	67
Avslutning.	68
Fremveksten av samfunnsvitenskapelig tenkemåte: Karl Marx, Max Weber og Émile Durkheim	70
GUNNAR C. AAKVAAG	
Innledning: Samfunnsvitenskapen og det moderne samfunnet	70
Karl Marx og den moderne kapitalismen.	72
Max Weber og Vestens eiendommelige rasjonalisme	77
Émile Durkheim og det arbeidsdelte samfunnet	84
Avslutning: Utfordringen fra Marx, Weber og Durkheim	90
Fire faser i utviklingen av norsk samfunnsvitenskap ved Universitetet i Oslo	93
SUSANNA M. SOLLI OG EIVIND BALSVIK	
1. Universitetet i embetsmannsstaten (1811–1918)	94
Eilert Sundt	96
Etableringen av Det naturvitenskapelige fakultet	97

Institusjonaliseringen av samfunnsvitenskapene ved UiO.	98
2. Mellomkrigstiden (1918–1939)	98
3. Etterkrigsfasen (1945–1963)	101
Problemorientert empirisme og ISF	102
Positivismedebatten	104
Positivismekritikkens hovedpoeng	106
4. Masseuniversitetet (1963–2000)	108
Studentopprøret.	109
Norsk kvinneforskning.	110
Harriet Holter: Kjønsroller og kvinneundertrykking	110
Fra kvinnefrigjøring til likestillingspolitikk.	111
Spillteori og teorien om rasjonelle valg: Jon Elsters innflytelse	112
Avslutning.	114
Samfunnsvitenskapene i begynnelsen av det 21. århundre	117
EIVIND BALSVIK	
Den digitale vendingen innen samfunnsforskning	118
Replikasjonskrisen.	121
Den kausale revolusjonen innen kvantitativ samfunnsforskning	124
Veien videre.	126
DEL II MODELLER AV MENNESKE OG SAMFUNN	131
Introduksjon	133
Mennesket i samfunnsvitenskapene.	133
Rasjonalitetsantakelser i samfunnsvitenskapene.	134
Sosial orden.	136
Bærekraftig utvikling.	136
Mennesket i samfunnsvitenskapene.	138
EIVIND BALSVIK	
Menneskemodeller	138
Passive versus aktive forståelser av mennesket	140
Frihet eller determinisme?	144
Objekt eller handlende subjekt?.	148
Årsaksforklaringer eller formålsforklaringer?	150
To-systems psykologi.	152
Er ulike modeller konkurrenter?	153

Samfunnsvitenskap og biologi. En røff guide til den naturalistiske vendingen	156
GUNNAR C. AAKVAAG	
Den naturalistiske vendingen	156
Evolusjonspsykologi	157
Hvorfor tar mennesker livet av hverandre?	161
Diskusjon av evolusjonspsykologien.	163
Atferdsgenetikk	165
Sosial ulikhet	167
Diskusjon av atferdsgenetikken	170
Nevrovitenskap	172
Avsluttende diskusjon	175
Rasjonalitetsantakelser i samfunnsvitenskap	181
EIVIND BALSVIK	
Webers rasjonalitetstyper.	182
Formålsrasjonelle handlinger	182
Verdirasjonelle handlinger	183
Menneskemodeller og sosial orden	184
Det formålsrasjonelle menneske	185
Det økonomiske menneske – Homo oeconomicus	186
Kritikken av Homo oeconomicus – og det begrenset rasjonelle menneske.	188
Manglende realisme – et problem?	190
Det verdirasjonelle menneske	191
Moral, kvasimoral og sosiale normer	194
Individuell og kollektiv rasjonalitet	197
Allmenningens tragedie.	197
To filosofiske forsvar av rasjonalitetsantakelsen	201
Hvem er redd for Homo Oeconomicus? Om eksperimenter, hevntrang og krypdyr	204
KARINE NYBORG	
Hvem er Homo Oeconomicus?	205
Hva skal vi med ham?	205
Atferdsøkonomi og eksperimenter.	207
Vi er mer sjenerøse, og mer hevgjerrige, enn Homo Oeconomicus	208
Gjengjeldere, klima, og velferdsstat	209
Selvkontroll.	212

En tur på byen	213
Hva nå?	215
Spørsmålet om sosial orden	217
SUSANNA M. SOLLI	
Integrasjonsperspektivet	219
Det moralske fellesskapet	220
Sosial integrasjon	221
Talcott Parsons	222
Konfliktperspektivet	224
Ideologi	225
Klasse og fremmedgjøring	226
Webers multidimensjonale konfliktperspektiv	227
Makt og herredømme	228
Kritisk teori	230
Handlings- og bytteperspektivet	231
Allmenningens tragedie	232
Gratispassasjeren	232
Bytteteori	233
Bytte og makt	234
Bytte i antropologien	235
Interaksjonsperspektivet	236
Herbert Blumer	238
Erving Goffman	238
Avslutning	239
Hvilken bærekraftig utvikling? Samfunnsvitenskapelige perspektiver på de store veivalgene	242
HANNE SVARSTAD	
Innledning	242
Et vagt og et klart begrep om bærekraftig utvikling	243
Fra gjøkunge til smultring: Kate Raworths forslag til overordnede mål for økonomien	244
Diskurser om mer eller mindre bærekraftige utviklingsstrategier	246
Økomodernisme	248
Drill-baby-drill	251
Vekstfri utvikling	252
Hvordan vurdere hver av strategiene ut fra <i>det klare begrepet</i> om bærekraftig utvikling?	253

Overordnede målsettinger	255
Aktører og strukturer	256
Produksjon	257
Fordeling	258
Bevaring.	259
Makt	259
Diskusjon av hver av utviklingsstrategienes potensialer	260
Økomodernismen i lys av figur 2	261
Drill-baby-drill i lys av figur 2	263
Vekstfri utvikling i lys av figur 2	264
Konklusjoner	265

DEL III FORSKNINGSOPPLEGG OG VITENSKAPSTEORI 269

Introduksjon	271
Forskningsopplegg og metode	271
Vitenskapelige forklaringer	272
Individualisme eller holisme?	273
Samfunnsvitenskapelige forutsigelser eller prediksjoner	274
Testing av hypoteser	275

Om metodene vi bruker i samfunnsvitenskap 276

KJELL ERLING KJELLMAN OG ØYVIND NICOLAY WIBORG

Introduksjon	276
Natur- og samfunnsvitenskapene.	278
Forskningsopplegg i samfunnsvitenskap	279
Metodene i samfunnsvitenskap	280
Kvalitative metoder: fire vanlige strategier	281
Hvordan samles kvalitative data i intervjuer og etnografisk feltarbeid?	285
Tre sentrale utfordringer i kvalitativ metode	286
Tekstboks: Sentrale utfordringer i kvalitativ metode	289
Kvantitativ metode	289
Ulike datakilder	290
Tre sentrale formål med kvantitativ metode og utfordringer	291
Statistiske sammenhenger (samvariasjon, korrelasjoner) mellom variabler	293

Generalisering fra et mindre utvalg til en større del av en befolkning: utvalgsstørrelse og spredning	295
Årsakssammenhenger, teorier og modeller	295
Årsaksslutninger er en av de største utfordringene	296
Årsaksslutninger og kontrafaktisk kausalitet	298
Avslutning.	299
Tekstboks: Sentrale utfordringer i kvantitativ metode	300
Hvordan forklare samfunnsfenomener? Årsaks-, formåls- og funksjonsforklaringer i samfunnsforskning	302
PER ARNE TUFTE	
Hva er en vitenskapelig forklaring?	302
Forholdet mellom forklaring og andre vitenskapelige mål	303
Tre former for forklaringer og deres struktur	306
Årsaksforklaringer	306
Årsaksbegrepet	306
Årsaksforklaring ut fra lover	308
Robust avhengighet	311
Eksperimentell manipulasjon	314
Formålsforklaringer	317
Tilgang til motiver – typeforklaringer.	318
Rasjonalitet	319
Funksjonsforklaringer	322
Naturlig utvalg som kausalt fundament for funksjonsforklaringer	322
Funksjonsforklaringer i samfunnsvitenskapene – veteranvirksomhet i militæret som eksempel	322
Strukturen i funksjonsforklaringer	323
Teleologisk og kausalt fundament for funksjonsforklaringer – formålsforklaringer og sosiale seleksjonsmekanismer	324
Kritikk av funksjonsforklaring	326
Funksjonalismen i samfunnsvitenskapene	327
Durkheim	327
Radcliffe-Brown og Malinowski	327
Parsons.	328
Davis og Moores funksjonalistiske teori om sosial stratifisering	328
Mertons moderate funksjonalisme	329
Ulike formål med funksjonsforklaringer.	330
Mekanismeforklaringer	331

Individualisme og holisme. Enten-eller eller både-og?	336
SUSANNA MARIA SOLLI	
Metodologisk individualisme og holisme.	337
MI illustrert gjennom Colemans «badekar»	338
MH illustrert gjennom Durkheims selvmordsteori	340
Idéhistoriske forutsetninger for MI	341
Idéhistoriske forutsetninger for MH	343
Struktur–aktør	345
Anthony Giddens	345
Strukturasjonsteorien	346
Struktur	347
Pierre Bourdieu	348
Habitus	349
Det sosiale feltet	350
Jürgen Habermas	351
Deltager og tilskuer	354
Dobbel hermeneutikk	356
Deltagende objektivisering	357
System og livsverden	357
Avslutning	358
DEL IV NORMATIVE PROBLEMSTILLINGER I VITENSKAP OG SAMFUNN	361
Introduksjon	363
Intern forskningsetikk	364
Ekstern forskningsetikk	364
Vitenskapelig objektivitet og verdifrihet	365
Feministisk vitenskapskritikk og vitenskapsteori	365
Normativ argumentasjon om samfunnsforhold	366
Forskningsetikk for samfunnsvitenskapene – en oversikt	368
EIVIND BALSVIK	
Del I: Intern forskningsetikk	369
Vitenskapelig uredelighet	370
Brudd på sannhetsnormen	371

Fabrikkering.	372
«Narreri»	373
«Trimming» eller forfalskning.	375
«Koking» eller fordreining og fortielse	377
Brudd på normer om åpenhet, etterprøving og kritikk.	378
Brudd på normer for god henvisningsskikk og riktig kreditering	379
Hva er årsakene til vitenskapelig uredelighet?	380
Hvor utbredt er vitenskapelig uredelighet?	381
Hvordan kan man skape gode forskningskulturer?	382
Del II: Ekstern forskningsetikk	383
Krav om å unngå skade og alvorlige belastninger	384
Krav om informert og fritt samtykke	385
Krav om respekt for individers privatliv og nære relasjoner.	387
Om behandling av personopplysninger i kvantitativ samfunnsforskning.	390
Del III: Forskningens frihet og forskningens samfunnsansvar	390
Hva består forskningens frihet i?	392
Tre forskningsetiske eksempler	396
EIVIND BALSVIK	
Første eksempel: Stanley Milgrams lydighetseksperimenter	397
Milgrams forskningsopplegg	397
Resultater fra den første eksperimentserien.	399
Forskningsetisk diskusjon.	401
Andre eksempel: Laud Humphreys' <i>Tearoom Trade; Impersonal sex</i> <i>in public places</i>	404
Skjult observasjon som metode	404
Intervjuer for å få bedre forståelse.	405
Synliggjøring og samfunnsforskningens frigjørende potensial.	406
Forskningsetisk kritikk.	407
Tredje eksempel: Fiktive jobbsøknader for å studere etnisk diskriminering på arbeidsmarkedet	407
Metode og resultater	408
Forskningsetiske problemstillinger	410
Argumenter for bruk av fiktive jobbsøknader	410
Responsen fra NESH og svarene til Rogstad og Midtbøen	412

Vitenskap og verdier	415
HARALD GRIMEN	
Vitenskapens mening	415
Vitenskapene og Vestens egenart	415
Verden mister sin magi.	416
Modernitetens meningsproblem.	417
Vitenskapene er ingen vei til lykke.	418
Rasjonalisering og byråkratisering	419
Vitenskap og verdifrihet	420
Objektivitet	421
Forskning som normstyrt prosess.	421
Erkjennelse og vurdering	422
Institusjonelle fakta	423
Verdier og valg av forskningstema	424
Forskning og kulturverdier.	424
Verdiimpregnerte fenomener	425
Samfunnsvitenskapenes «evige ungdom»	425
Rene og verdiimpregnerte beskrivelser	426
Kjønn, feminisme og vitenskap	428
CATHRINE HOLST	
Flere kvinner i akademia: feministiske begrunnelser	429
Vitenskap om kvinner og kjønn	430
Født sånn, blitt sånn – eller fritt valgt?	432
Kjønnsperspektiv – med og uten feminisme	433
En annen kultur	434
En annen vitenskap.	435
En annen objektivitet	436
Farvel til objektiviteten?	437
Vitenskapskritikk: feminister i strid.	438
Å forske ut fra en -isme	442
Normativ argumentasjon om samfunnsforhold. Kan vi vite hva vi bør gjøre?.	445
DAG EINAR THORSEN	
Normative problemstillinger og sunn fornuft	445
Det er urettferdig!	445
Sånn er det bare!	446

Det er bare noe du sier!	447
Moralsk tvil og skepsis.	448
Emotivisme	448
«Oppfinnelsen av rett og galt»	449
Egoisme og relativisme	450
Etisk egoisme	450
Etisk relativisme	451
Etisk realisme	453
Etikkens objektivitet	453
Menneskelighet og moral	453
Uenighet og sunn fornuft.	455
Praktisk argumentasjon	456
Hva skal vi gjøre nå, da?	456
Normargumentasjon	457
Konsekvensargumentasjon	459
Avslutning: pluralisme.	460
Rettferdig fordeling av klimaproblemets byrder	463
TRYGVE LAVIK OG JØRGEN PEDERSEN	
Hvem er det som handler – og som kan stilles til ansvar i klimakrisen? . . .	464
Simon Caneys hybridteori.	465
Per capita-prinsippet	469
Grandfathering	471
Hva er Norges rettferdige andel?	473
Politisk teori. En invitasjon til normativ politisk analyse.	476
DAG EINAR THORSEN	
Innledning	476
Hva er politikk?.	478
Rettferdighet	480
Platon – rettferdighet som rett ordning	480
Rawls – rettferdighet som rimelighet og rent spill	482
Nozick – rettferdighet som overholdelse av naturlige rettigheter	485
Et moderat perspektiv på rettferdighet.	487
Frihet, likhet og brorskap	489
Frihet	489
Likhet	491
Brorskap	493
Frihet, likhet og brorskap: konflikt eller harmoni?	494

Hvordan bør samfunnet organiseres?	497
Det anstendige samfunn	498
Det åpne samfunn.	500
Demokratiet	501
Avslutning: Samfunnsvitenskap og politisk teori	503
Om forfatterne	505
Stikkord	508